

Василевич Марина Віталіївна –
ад'юнкт кафедри конституційного
та міжнародного права КНУВС

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Досліджено питання внесення змін та доповнень до чинного законодавства, що сприятиме підвищенню конституційно-правових гарантій незалежності судової влади в Україні, більш ефективному відправленню правосуддя, якісному та оперативному вирішенню судових справ.

Исследован вопрос внесения изменений и дополнений к действующему законодательству, что будет способствовать повышению конституционно-правовых гарантий независимости судебной власти в Украине, более эффективному отправлению правосудия, качественному и оперативному решению судебных дел.

In the article the questions of making alteration and additions are probed in a current legislation that will be instrumental in the increase of constitutionally legal guarantees of independence of department judicial in Ukraine, to more effective administration justice, high-quality and operative decision of cases, and also timely defence and proceeding in the broken rights for citizens.

Ключові слова: недоторканність; відповідальність; штраф; втручання; неповага до суду; правова держава; гарантії незалежності судді.

Політико-правові реалії сьогодення свідчать, що в Україні активно здійснюється процес формування реального механізму забезпечення незалежності судової влади держави.

Проте протягом багатьох років незалежність судової влади лише декларувалась і не була підкріплена реальною практикою. Судова влада залежала від інших органів влади (як партійних, так і законодавчих), відігравала роль каральної системи, а не правосуддя. Зрушення відбулися у процесі демократизації суспільного життя (після 1985 ро-

ку), хоча реальні зміни у функціонуванні судової системи сталися де-що пізніше, а деякі її вади не подолані донині.

Глибоке реформування системи державної влади об'єктивно почалося з упорядкування форми правління, відносин законодавчої та виконавчої влади, тривалість та гострота якої відволікала увагу від проблем судової влади, необхідності радикального оновлення принципів правосуддя і функціонування системи судів. У зв'язку з цим здійснювані зміни в судовій системі реалізувались не в межах цілісної концепції, а в поточній неплановій законотворчості, хаотичному корегуванні Конституції та законодавства.

Водночас недосконалість чинного законодавства у сфері гарантування незалежності судової влади, неналежне сприйняття цієї проблеми законодавцями та її ігнорування компетентними органами не лише сприяє безперешкодному розповсюдженню такого явища, як тиск на суддів, а й посилює його негативні наслідки.

Подолання цих негативних наслідків здійснюється шляхом законодавчого вдосконалення регулювання кримінальної відповідальності за посягання на правомірну діяльність правосуддя. Проте особливо небезпечними злочинами проти правосуддя є ті, що вчиняють самі судді, які використовують свої службові повноваження зі злочинною метою [1, с. 39].

З історії ХХІ ст. відомо безліч прикладів, що ілюструють значення і призначення суддівської недоторканності. Зловживання повноваженнями, нехтування законом, участь у протиправних схемах суддів призводить до того, що недоторканність судді викликає негативну реакцію в суспільстві. Результати нашого дослідження, зарубіжний досвід, конституційна практика свідчать про необхідність такої політико-правової ситуації, яка б гарантувала одночасно як незалежність, так і відповідальність судді.

Саме тому пропонуємо викласти ч. 3 ст. 126 Конституції України в такій редакції: "Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом [2], крім випадків затримання судді безпосередньо при вчиненні ним злочин". Такі зміни сприятимуть своєчасній та оперативній процедурі притягнення судді до кримінальної відповідальності без згоди Верховної Ради України.

Однією з основних гарантій незалежності суддів є заборона втручання у здійснення правосуддя, що закріплена положенням ст. 376 Кримінального кодексу України, диспозиція якої визначає, що втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або домогтися винесення неправомірного рішення передбачає покарання у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або арешт на строк до шести місяців [3].

Втручання – це вплив у будь-якій формі на суддю з метою перешкодити виконанню ним своїх службових обов'язків або домогтися винесення неправосудного рішення. До конкретних форм впливу належать такі: вказівки, погрози, підкуп, критика суддів у засобах масової інформації до вирішення конкретної справи у зв'язку з її розглядом, проведення пікетів тощо [4].

М'якість санкції ст. 376 Кримінального кодексу України свідчить про те, що покарання за втручання у справи захисника чи представника особи (ст. 397 Кримінального кодексу України) набагато суворіше за втручання в діяльність судових органів. Таким чином законодавець поставив захисника, за значимістю і роллю в суспільстві, на щабель вище суду, що є недопустимим у демократичному суспільстві.

Саме тому пропонуємо в санкції за ч. 1 ст. 376 Кримінального кодексу України передбачити покарання у виді штрафу до п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або арешт на строк до шести місяців.

Диспозиція ч. 2 ст. 376 Кримінального кодексу України стосується вчинення тих самих дій особою з використанням свого службового становища, тому необхідно за ч. 2 ст. 376 Кримінального кодексу України передбачити покарання у виді штрафу від п'ятисот до тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Необхідно зважити й на те, що робота судді здійснюється, як правило, у постійних стресових ситуаціях, і невдоволення рішенням чи вироком сторона може вдаватися до різних за змістом і характером образ. Однак такі дії важко кваліфікувати як хуліганство, у якому мотивом є явна неповага до суспільства, на відміну від образи судді, у якій мотивом є невдоволеність рішенням суду.

На захисті судді в цьому разі стає ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що встановлює відповідальність за неповагу до суду. Диспозиція цієї статті визначає, що за неповагу до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача, або в непокоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчиненні будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, накладається стягнення у вигляді штрафу від шести до дванадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [5]. На нашу думку, сума штрафу є замалою для недопущення дій, передбачених у диспозиції цієї статті. Саме тому необхідно за ч. 2 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачити стягнення у вигляді штрафу від

трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Частина 3 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення стосується злісного ухилення від явки в суд експерта, перекладача, тому необхідно за ч. 4 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачити стягнення у вигляді штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вищезазначене свідчить про необхідність удосконалення чинного законодавства в напрямі відповідальності за порушення інститутів правосуддя. Наприклад, у державах англосаксонської системи права, як правило, передбачено кримінальну відповідальність за неповагу до суду, а в державах континентальної системи права – адміністративну.

До того ж у державах англосаксонської правової системи важливим засобом зміцнення авторитету судів та суддів є судове переслідування за неповагу до суду. Воно трактується досить широко. Будь-яке втручання у відправлення правосуддя: передчасні публікації у пресі, переговори з присяжними, тиск на сторони та свідків, недозволена поведінка в суді, непідкорення наказу суду – усе це може вважатися неповагою до суду. Авторитетність судового процесу підтримується багатовіковою традицією громадської поваги до суду як важливої державної інституції [6]. Британський закон про неповагу до суду 1981 р. ввів правило "строкої відповідальності", згідно з яким особа відповідає за втручання у відправлення правосуддя, незалежно від того, переслідувало воно цілє такого втручання чи ні. Відповідно до федерального закону США (гл. 21 роз. 18 Зводу законів США) суд карає штрафом або арештом на свій розгляд за прояв неповаги до суду [6, с. 15].

Саме тому норми про відповідальність за правопорушення у сфері правосуддя становлять не тільки важливу гарантію щодо забезпечення незалежності суду, а й мають попереджувальне значення, а також повинні захищати від утручання під страхом адміністративного або іншого покарання.

Однією з норм, що передбачає адміністративну відповідальність за неповагу до суду, є диспозиція ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, проте вона охоплює лише таких суб'єктів, як свідок, потерпілий, позивач, відповідач і не стосується підсудного та захисника. На нашу думку, така позиція призводить до того, що відсутність захисника на судовому засіданні, відповідно до ст. 289 Кримінально-процесуального кодексу України, спричиняє відкладення слухання справи [7]. Після заміни захисника суд зобов'язаний надати час, необхідний для ознайомлення з матеріалами справи і для підготовки до участі в судовому засіданні. Відсутність підсудного без поважних причин, відповідно до ст. 288 Кримінально-процесуального кодексу України, призводить до того, що суд відкладає розгляд справи. Крім того, суд має право винести ухвалу про привід підсудного і про зміну запобіжного

заходу на більш суворий [7]. На нашу думку, таке регулювання відносин призводить до тривалих стоків розгляду судових справ з вини осіб, до яких неможливо застосувати заходи адміністративного стягнення. Саме тому пропонуємо доповнити перелік суб'єктів відповідальності за вчинення адміністративних порушень, відповідно до ч. 1 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, такою категорією учасників судочинства, як підсудний і захисник.

Таким чином, підвищення санкцій ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст. 376 Кримінального кодексу України та доповнення ч. 3 ст. 126 Конституції України сприятиме створенню такої конституційно-правової практики, яка б свідчила про одночасну відповідальність та незалежність судді. На нашу думку, прийняття цих змін і доповнень підвищить конституційно-правові гарантії незалежності судової влади в Україні та сприятиме ефективному відправленню правосуддя, якісному й оперативному вирішенню судових справ, а також своєчасному захисту та відновленню порушених прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дідик С. Є. Кримінальна відповідальність суддів: порівняльно-правовий аспект/ С. Є. Дідик // Судова апеляція. – 2008. – № 4 (13).
2. Конституція України. Конституція Автономної Республіки Крим : зб. нормат. актів. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 96 с.
3. Кримінальний кодекс України: станом на 1 черв. 2009 року/ Офіц. вид. – К. : Велес, 2009. – 144 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України – [3-тє вид., перероб. та доповн.] / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Атака, 2003. – 1056 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / [Р. А. Колужний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін.] – К., 2008. – 781 с.
6. Шишкін В. І. Судові системи країн світу : [навч. посіб.] : у 3 кн. Кн. 1. / Шишкін В. І. – К. : Юрінком Інтер, 2001.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – 207 с.